

Forradalmi és nemzeti hagyomány

A kiegyezés után megbicsaklott a történelmünk, majd a későbbiek során az ezen időszakról való gondolkodásunk is.

Az idejétmúlt önkényuralom helyébe lépő, Deák Ferenc által megalapozott kiegyezésnél többet az adott helyzetben nem lehetett elérni. A megállapodást előkészítő hosszadalmas és nehéz tárgyalások során az előzetes elképzelésekhez képest is engedni kellett a „48-ból”. Az utolsó engedményekbe az uralkodóval titokban tárgyaló Andrássy Gyula kijelölt miniszterelnök és néhány társa egyezett bele, amelyek következtében a király túl sok abszolút jogot kapott, mindenekelőtt azt, hogy a törvényjavaslatokat csak az uralkodó előzetes beleegyezésével lehetett az országgyűlés elé, tárgyalásra betérjeszteni. A kiegyezés utáni Magyarország tehát csak részben tekinthető parlamentáris királyságnak.

Deák – a tudta nélküli egyezkedésről értesülve, de a legsúlyosabb engedményeket nem ismerve – nem fordult szembe a megállapodással, mert bízott abban, hogy a kiegyezés nemzedéke az ő elképzelése szerint fog politizálni, és az új helyzet megnyirbáltan is jobb lesz az önkényuralomnál. Így módot fog adni arra, hogy a későbbiek során újabb és újabb engedményeket lehessen elérni. A „haza bölcse” tehát a megállapodást a kiegyezés első lépcsőfokának tekintette. Ugyanakkor érzékelte, hogy az általa ismeretlen engedmények nagyon súlyosak, s ha ezeken nem fognak változtatni, az katasztrófához vezethet. Nem véletlen, hogy Deák – betegsége hivatkozva – nem vett részt Ferenc József koronázásán!

A Deák-féle elképzelést követve – a későbbiek során – lehetett volna korszerűsíteni, módosítani az 1867-es megállapodást. Sőt, így még a Kossuth Lajos Cassandra-levelében felvetett jogos aggodalmakra is lehetett volna csillapító, jövőbemutató válaszokat adni. Nem volt ugyanis végzetszerű, hogy „szomszédainkat úgy nyugat, mint kelet felé ellenségeinkké” tegyük.

A 19. század utolsó évtizedeitől hatalmat gyakorló magyar politikai elit azonban a tudomány és a technika forradalmi fejlődésének következtében kialakuló

óriási gazdasági növekedés okát és eredőjét mindenekelőtt a nagyszerű kiegyezésben vélte és akarta látni. Ezzel kialakította azon kényelmes, minden gondtól és változtatástól megkímélő álláspontját, hogy 1867 tökéletes alkotásán egy betűt sem szabad változtatni. Ráadásul e valóban gyors ütemű és látványos gazdasági fejlődés hatására még azt is elhitették magukkal, hogy mindez majd önmagától felszámolja a „még tapasztalható” szociális és egyéb társadalmi-politikai feszültségeket is. Azok tehát, akik felismerték, hogy szükség lenne földreformra, illetve a választójog reformjára, szilárd ellenállásba ütköztek. Mindebből logikusan következett, hogy az egyre jobban kiéleződő társadalmi-politikai ellentétek a világháború végére kibékíthetetlenekké váltak.

A 20. század elején egy nagyműveltségű, erőteljes egyéniség, Tisza István lett a mozdulatlanság tökéletességét hirdető vezére. Érdemi földreformról szó sem eshetett, így a Kárpát-medencében „feleslegessé vált” fiatal agrárnépességet, élükön mintegy fél millió magyar férfival, elküldték Amerikába. Ők és az itthon meg nem született gyermekeik, mintegy másfél millióan, érzékeny hiányt jelentenek majd a háborút veszítő Magyarországon. Tragédiához vezetett a választójog Tisza István által megakadályozott reformjának a hiánya is. A világháború előtti utolsó, 1910-ben rendezett országgyűlési képviselőválasztásokon a magyar állampolgárok csupán 6,4%-a rendelkezett választójoggal. Ez rosszabb volt mint 1848-ban, akkor ugyanis 7,2% szavazhatott. Még felháborítóbb, ha a politikailag hozzánk közeli országokhoz hasonlítunk: Ausztriában ekkor már a népesség 27%-a, Németországban pedig 22%-a szavazhatott. Így az osztrák és német szociáldemokrata pártok már az I. világháború előtt bekerültek a parlamentbe, s egyre inkább *reformpártokká* váltak. Kapcsolatot teremtettek a polgári pártokkal, s amikor az első világháborús vereség után, a német, illetve osztrák bolsevisták által kiélezett belpolitikai helyzet válságossá vált, a szociáldemokraták szembefordultak a kommunistákkal, és a polgári pártokkal összefogva elfojtották a szélsőbalosok hatalomátvételi kísérletét, megőrizve a polgári forradalom által megalkotott köztársaságot és korszerűsített parlamenti demokráciát. Nálunk sajnos nem így történt.

1918. október 31-én Magyarországon győzött az őszirózsás forradalom, amely korszerűsítette a parlamentáris demokráciát, november 16-án pedig kiáltották az első Magyar Köztársaságot. Károlyi Mihály ekkor így határozta meg a programjukat: Az „ifjú magyar köztársaság [...] egyben nemzeti, egyben demokratikus és szociális tartalmú”.

A Károlyi-kormány reménytelenül nehéz feladatok elé került. Mindenekelőtt el kellett fojtania egy majdnem országossá vált éhséglázadást, ugyanakkor biztosítania kellett, hogy az emberek a legszükségesebbekhez hozzájuthassanak. Szinte csodával határos, hogy a kormány 1918–19 telén bár szűkösen, de biztosítani tudta az élelmiszer és a tüzelő ellátást. Miután a Monarchia által aláírt és november 4-én életbe lépett padovai fegyverszüneti szerződés azonnali fegyvernunyugvást és Ausztria–Magyarország haderejének teljes leszerelését írta elő, új hadsereget kellett szervezni. Károlyi november 7-én Belgrádban megállapodott

a balkáni antant haderő főparancsnokával, hogy Magyarország 8 hadosztályt állíthat fel. Nehézséget jelentett viszont, hogy a vesztes háború végén a frontokról kimerülten, lesoványodottan visszatérők haza akartak menni a családjaikhoz. Ezért a november 13-án elindított szervezés nagyon nehezen haladt. Azt se feledjük azonban, hogy a novemberi és decemberi országcsönkításokat katonai erővel, a fegyvernyugvást megsértve sem lehetett volna megakadályozni, mert a több mint 300 ezres balkáni antant haderő, benne a bosszúszomjas szerb alakulatok alig várták, hogy Magyarországra támadhassanak. 1919 elején azonban megváltozott a katonai helyzet: a győztesek is leszerelték hadseregeiket, a frontokról hazatértek többsége pedig – családja körében – talpra állt. Ezt Károlyi már február végén észrevette, s a kormány ülésén egy zsoldoshadsereg felállítását javasolta, amit a hadügyminiszter február 22-én el is rendelt. E szellemen látogatta meg Károlyi március 2-án a székely hadosztályt, s annak Szatmárnémetiben tartott díszszemléjén többek közt kijelentette: „végszükség esetén fegyverrel is felszabadítjuk ezt az országot”, majd hozzátette: olyan békét soha nem fog aláírni, amely „Magyarország feldarabolását jelenti”. Egyébként a székely hadosztályt is a Károlyi-kormány hozta létre, 1918. december 8-án Kratochvil Károly ezredest nevezve ki Erdély katonai parancsnokává.

Mindeközben Garami Ernő kereskedelmi miniszter irányításával és a gazdasági élet vezető személyiségeinek a részvételével elkészítették az Országos Munkaügyi Tanács programját, amely 5 milliárd korona beruházási kölcsönnel 400 ezer új munkahelyet akart teremteni. A programot hirdető alakuló gyűlést 1919. február 8-án tartották a Műegyetem – gazdasági vezetőkkel és szakemberekkel – zsúfolásig megtelt dísztermében. Mindez az ipari termelés újraindítását jelentette.

1919. február 18-ára elkészült a „földművelő nép földhöz juttatásáról” rendelkező, 70 paragrafusból álló, alapos törvény, mely nemcsak az 500 holdon felüli birtokok szétesztéséről rendelkezett, de megteremtette jogi és gazdasági kereteit az újonnan földhözjuttatottak gazdálkodásának, létrehozva az őket meggyéknként segítő intézményrendszert. E Búza Barna-féle földreformmal az agrárproletárok többsége előtt lehetőség nyílt, hogy polgárosodott paraszti réteggé váljanak, s családi gazdaságaikkal megteremtsék a kertgazdálkodást. E reformnak a parasztságon túl mutató, országos jelentősége, hogy ne növekedjen, hanem csökkenjen a proletár tömegek aránya, s hogy a fejlődés a társadalom polgárosodását és ne a proletarizálódását jelentse.

1919. február 28-án a Károlyi-kormányzat március 15-ét a népszabadság ünnepnapjává nyilvánította. Mivel e nap akkor szombatra esett, az ország kétnapos ünnepségsorozattal – az egykori eseményeket méltató gyűlésekkel – emlékezett meg az 1848. márciusi forradalom immár hivatalos ünnepéről. Az Operaház a *Hunyadi László* előadásával tisztelgett az évforduló előtt. Károlyi köztársasági elnök, Berinkey Dénes miniszterelnök s több miniszter pedig a Víg-színház ünnepi előadásán vettek részt. A színház művészei Petőfi- és Ady-verseket szavaltak, illetve a Himnusszal és a Marseillaise-zel köszöntötték az

ünnepet. Ez alkalommal ünnepelte e napot először a szervezett munkásság; 16-án vasárnap, a pestiek a Petőfi-szobornál, a budaiak pedig a Vérmezőn.

Bár a Károlyi-kormány elsőként alkotott néptörvénye az 1918. november 23-án közzétett választójogi törvény volt, a kormány az újabb és újabb magyar területek elcsatolása miatt halogatta a választás kiírását attól tartva, hogy ha a „maradék” országban tartják meg a választást, ez a területfoglalásokat indirekt módon törvényesítheti. Februárban viszont kiderült: a győztesek csak egy demokratikusan megválasztott parlamenttel és kormánnyal rendelkező országot hajlandók meghívni a békekonferenciára. A Károlyi-kormányzat elkészítette és március 5-én közzétette a választás lebonyolítását szabályozó rendelkezéseket, majd március 17-én kijelölte április 13-át a választás napjává, nem sejtve, hogy ekkorra már a kommunisták kezében lesz a hatalom.

Mindeközben a Károlyi-kormányzat készült a békekonferenciára. Teleki Pál vezetésével mintegy hatvanfős szakértői munkacsoport dolgozott a magyar küldöttség anyagán. A legismertebb alkotás a Teleki-féle vörös térkép, amely már 1919 januárjában elkészült. 1919. február 19-én Károlyi-köztársasági elnök Lóczy Lajos és Teleki Pál földrajztudósokat, valamint Pikler Gyula jogfilozófust és Ugron Gábort, a székely nemzeti tanács elnökét jelölte a Párizsba készülő békeküldöttségbe. 1919 márciusának elején létrehozták a Jászi Oszkár vezette Külügyi Tanácsot, amelybe meghívták a kormány által 1918 decemberében alapított Területvédő Ligát. (Magyarország Területi Épségének Védelmi Ligája). Ismertebb tagjai: Apponyi Albert, Domanovszky Sándor, Jancsó Benedek, Raffay Sándor, Sebestyén Gyula.

A béketárgyalások szempontjából is figyelmet érdemlő lett volna, hogy a kormány nemcsak megígérte a nemzetiségek területi autonómiáját, hanem hozzálátott azok törvényi megalapozásához. 1919. január 29-én tették közzé a magyarországi német nép önrendelkezési jogát biztosító törvényt, március 12-én pedig a Felvidék szlovák lakta területeiből alakítandó Slovenska Krajna autonóm terület létrehozásáról szóló törvényt. A többi autonómiát biztosító törvény is készülébe volt, de nem maradt idő a befejezésükre.

A kormány helyzetét súlyosbította, hogy a győztesek újabb és újabb magyar területek kiürítése után az 1919. március 20-án átadott Vix-jegyzékben a magyar csapatoknak majdnem a Tiszáig való visszavonását követelték. Ezt a kormány nem volt hajlandó teljesíteni. Ugyanakkor a jól szervezett bolsevisták kihasználták a jegyzék hatására kitörő népharagot a polgári kormány megdöntésére. Ez azért is sikerülhetett, mert annak idején a hatalmi elit a szociáldemokratákat nem engedte be a parlamentbe, így nem kerülhettek érdemleges politikai kapcsolatba a polgári erőkkkel, tehát a bekövetkezett válságos helyzetben nem velük, hanem a tőlük nemrég kivált bolsevistákkal fogtak össze, s ezzel részt vállaltak a proletárdiktatúra megteremtésében. Garami Ernő, Peidl Gyula és néhány társuk ellenezte csak ezt a szerencsétlen döntésüket.

A Magyarországi Tanácsköztársaság bel- és külpolitikai tragédia volt. A magát vörösterrorral erősíteni akaró, életképtelen rendszer kiprovokálta a fehérterrort,

amelynek győztes hatalomra jutása során kialakult egy ellenforradalmian konzervatív és restaurációs rendszer, ami alkalmatlannak bizonyult a szükséges érdemi reformok megvalósítására. Ugyanakkor a kommunista uralom lehetlenné tette azt is, hogy hazánk, a szintén vesztes Németországhoz és Ausztriához hasonlóan 1919 júniusában kiutazhasson Párizsba, és megtegye az elkészült békeszerződésekkel kapcsolatban utólagos észrevételeit. Kun Béla „kormányát” ugyanis nem voltak hajlandók meghívni. Ez azért katasztrofális, mert a meghívott két vesztes ország érdemi engedményeket ért el. Ausztria pl. megkapta a népszavazás lehetőségét Klagenfurt térségére, továbbá a Magyarországról fenyegető bolsevista veszélyre hivatkozva az addig megosztottan kezelt, vegyes lakosságú nyugat-magyarországi sáv egészét. Apponyi Albert 1920. januári beszédének fogadtatása bizonyítja, hogy a tények hatással voltak a győztesekre, de ekkor már megkésett volt azok ismertetése, mert a tervezeteket közben nyilvánosságra hozták, így a változtatás a békecsinálóknak túl sok bonyodalmat okozott volna.

Az 1919–20-ban hatalomra jutott konzervatív ellenforradalmi rendszer legfőbb a forradalmat az államcsínnel, a köztársaságot a proletárdiktatúrával, és az őszirózsás forradalom előtti állapotok visszaállítására törekedett. Az így létrehozott „király nélküli királyság” tehát, egy demokráciahiányos látszat-parlamentarizmust teremtett, amely nem biztosította a kor színvonalának megfelelő szabadságjogokat, köztük a korszerű választói jogot sem. Ez azért is felháborító, mert az 1920. januári, a békekonferencia által kikényszerített *demokratikus* választás megmutatta, hogy a magyar választópolgárok érettek a demokráciára. E választás győztesei a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja, illetve az Országos Kiszegedőpárt voltak, amelyek a lehetséges 164 mandátumból 76-ot, illetve 75-öt szereztek meg. Az 1922-ben, Bethlen István miniszterelnök által megnyírbált törvény a választókerületek kétharmadában ismét visszaállította a nyílt szavazást, így a kormánypárti jelöltek leszavazhatatlanná váltak. Mivel a restaurációs ellenforradalmi rendszer eleve képtelen a szükséges reformok megvalósítására, nem került sor az érdemi földreformra sem.

Mindezek után logikus, hogy az ellenforradalmi rendszer külpolitikájában is a zsákutcát választotta. Ahelyett ugyanis, hogy kereste volna a szótértést, az együttműködést a szomszéd népekkel, a magyar revízió erővel való megvalósítására készült, így a végén csak a fasiszta Olaszország és a náci Németország szövetségese lehetett, ami a második világháborús pusztulásba vitte a magyarságot.

A magyar történelmi emlékezet a Mohács utáni időkből függetlenségi és szabadságharcainkat, valamint a közállapotainkat javítani, korszerűsíteni akaró reformkezdeményezéseket, forradalmakat tekintve nemzeti történelmünk példát adó magaslatainak: Bocskai István, Bethlen Gábor és II. Rákóczi Ferenc küzdelmét, de mindenekelőtt a Széchenyi István indította reformkort, majd az ezt beteljesítő, Kossuth Lajos által inspirált 1848-as forradalmi változásokat és a forradalmat, amit szinte szeretetre méltó módon egészített ki a Petőfi Sándor vezette márciusi ifjak sajtószabadságot teremtő és cenzúrát eltörlő fellépése. Ezt a forradalmi hagyományt nem lehet nem tisztelni.

1867 után – mivel a kiegyezők 1848 örököseinek tekintették magukat – a különböző irányzatok megvoltak egymás mellett. Az 1919–20-ban hatalomra jutott, magát nyíltan ellenforradalminak nevező rendszer azonban bonyolultabb helyzetbe került. Érvelésük az volt, hogy ők a Károlyi-féle őszirózsás forradalommal és a Kun Béla-féle proletárdiktatúrával szemben tekintik magukat ellenforradalmároknak. Ez azonban egy történelemhamisító, rágalmozó összemosása a két eseménynek, mert Károlyi és társai semmiféle kommunista elképzelést nem akartak megvalósítani. Az ő programjuk – emlékezzünk Károlyi klasszikusan tömör meghatározására: „egyben nemzeti, egyben demokratikus és szociális tartalmú”. Társadalmi-politikai céljaikat tehát a nemzeti gondolat, a demokratikus eszmények és a szociális igazságosság szellemében akarták megvalósítani. Ez pedig szerves folytatása az 1848-as forradalom szellemiségének. A köztársaság idején alkotott törvények, rendelkezések szellemisége egyértelműen szemben állt a bolsevista eszméssel, s a parlamentáris demokrácia korszerűsítésére irányult.

A Horthy-féle ellenforradalmi rendszer azonban, hogy a kanonizált magyar forradalmi hagyomány örökösének tekinthesse magát, kitarzott a köztársaság és a tanácsköztársaság összemosása és együttes rágalmozása mellett, erőteljesen hangsúlyozva, hogy ez nem olyan forradalom volt, mint 1848-ban. Ez igaz. Az 1848-as forradalmi változások ugyanis egy több mint két évtizedes reformkor békés építkező, előkészítő munkája után valósultak meg. Az 1918-as őszirózsás forradalom viszont egy több mint négyéves világháború pusztítása után kimerült ország talpra állítását és megújítását kapta feladatul, amihez szakszerűen hozzá is kezdett. Ideje azonban nem maradt rá, mert az ország területi megcsonkítása miatti felháborodás a Moszkva segítségét ígéro bolsevistákat juttatta hatalomra.

Mindezek után az ellenforradalmi rágalmaknak azt is sikerült elhithetni, hogy a trianoni békediktátum okozói a Károlyi- és Kun Béla-féle árulók voltak. E hazugsággal szintén sok embert félre lehetett vezetni, mert a vereségeket elszenvedők szívesen keresik megpróbáltatásaik okát az árulók tevékenységében. Az igazság ugyanis mindig hétköznapiabb, lehangolóbb, mint a vigasztaló hazugság. Röviden a tények: a győzelem küszöbén álló hatalmak már 1918 tavaszán döntöttek a Monarchia s benne Magyarország feldarabolásáról. Április 8-án Rómában a Monarchiából származó nemzetiségi hadifoglyok, valamint az emigráns nemzetiségi szervezetek összecsoportosított képviselőinek rendezvényét a résztvevők kongresszusának nyilvánítva határozatlanul mondták ki, hogy *a Monarchia nemzetiségei a birodalomtól független állami létet követelnek*. E határozatot az Egyesült Államok kormánya május 29-én helyeslőleg tudomásul vette. Magyarország felosztásáról tehát már 1918 tavaszán, jóval az őszirózsás forradalom előtt döntöttek.

Az ellenforradalmi korszak meghatározó személyiségei és támogatói azonban nem voltak kíváncsiak a tényekre. Ők mindenekelőtt azt igyekeztek – és nem is sikertelenül – elhithetni, hogy 1848-nak nem az őszirózsás forradalom volt a folytatása, hanem ők, akik a nemzeti gondolatot a lehangosabban

hirdetve „leplezték le” a Károlyi- és Kun Béla-féle árulást. Ezzel megbicsaklott s részben hitelét veszítette a forradalmi hagyomány tisztelete.

Az ellenforradalmi érvelés tehát a nemzeti gondolatot tette a történelmi hagyomány első helyére, amit 1922–23-ban a Petőfi-centenárium alkalmával is jól fel lehetett használni. Így sokat tudtak írni a hazája szabadságáért a csatamezőn hősi halált halt nagy költőről. Ugyanakkor az első magyar köztársaságot felszámoló ellenforradalmárok hallgattak arról, hogy az általuk ünnevelt Petőfi volt a magyar köztársasági gondolat legnagyobb képviselője. *Respublika* című versében azt kérte, hogy sírjához majd a köztársaság megteremtői menjenek ki, nem pedig annak a megdöntői. Sőt, az ellenforradalom hangadói azon is túltették magukat, hogy Petőfi szellemisége és életműve egyértelműen szemben áll minden ellenforradalmi felfogással.

A korszak meghatározó szellemiségei s a gondolkodó emberek azonban átláttak a nagy hazugságon. Ennek egyik legmegrendítőbb példája Babits Mihály: *Petőfi koszorú* című verse.

„Hol a szem, szemével farkasszemet nézni?
Ki meri meglátni, ki meri idézni
az igazi arcát?
Ünnepe vak ünnep, s e máj napoknak
szűk folyosóin a szavak úgy lobognak,
mint az olcsó gyertyák.
[..]
Ki ünnepli ŐT *ma*, mikor a vágó, a gond
messze az Övétől, mint sastól a vakond...
Csak a vak Megszokás, a süket Hivatal
hozza koszorúit...”

Mint annyiszor, a vak megszokás és a süket hivatal elérte célját, s az ellenforradalmi rendszer rutinosan ünnepelgette március 15-ét és a nemzeti hős Petőfit. Ezért félrevezető és kártékony, hogy napjainkban a nemzeti oldal hangadói ezt az eltorzított hagyományt élesztgetik.

A Horthy-korszakban a korszerű nemzeti gondolatot az 1930-as évek elején megjelenő népi-falukutató mozgalom képviselte. Mindenekelőtt Németh László, aki tanulmányok sorában határozta meg a minőség forradalmának, azaz egy korszerű, nemzetelvű és szociális elkötelezettségű reformprogramnak a lényegét, úgy is mint harmadik utat. A Duna-menti népek tejttestvériségének gondolatát megfogalmazva pedig kijelölte e térség számára az egyedül helyes külpolitikai irányt.

A második világháború után kibontakozó népi és demokratikus átalakulás idején rövid ideig remélni lehetett, hogy ez a népi gondolat alapján fog megvalósulni, de a szovjetek és hazai csatlósai ezt a magyar társadalom részéről is rokonszenvvel várt demokratikus átalakulást gyorsan eltaposták, s hazánkat a proletárdiktatúra kalodájába kényszerítették.

A proletár internacionalizmust szavaló Rákosi-, majd Kádár-korszakokban a nemzeti gondolatot az idejét múlt, kártékony eszmék egyikének tekintették, igyekezve azt eljelentékteleníteni. Az 1956-os magyar forradalom világtörténelmi jelentőségű pillanata azonban egyértelművé tette, hogy a magyarság továbbra is a nemzeti gondolat, a demokratikus eszmények és a szociális igazságosságra való törekvés jegyében akarja hazája társadalmi-politikai kereteit megteremteni. Ezzel helyreállította „haza és haladás” többször megbicsaklott egységét.

A kommunista rendszer 1989-es bukása utáni első szabad választást a nemzeti demokrata oldal pártjai nyerték. Az általuk támogatott Antall-kormánynak azonban a bukott rendszer által előidézett és „örökül hagyott” teljes csőd felszámolására és az ország túlélésének biztosítására kellett minden erejét fordítania, így az általános ideológiai kérdések tárgyalása nem került a legidősebb feladatok közé. Annak ellenére, hogy már ekkor is mutatkoztak aggasztó jelek, mindenekelőtt bizonyos restaurációs szellemiség feléledésében.

A nemzeti gondolat újrafogalmazásának igénye az utóbbi 12 évben vált szellemi-politikai életünk fontos feladatává. Sajnos napjainkban a nemzeti oldal ideológusai az 1920-as évek elején megfogalmazott kitételekhez nyúltak vissza, amelyek egy része már akkor is elavult volt, hiszen egy antidemokratikus, ellenforradalmi, restaurációs rendszer igényét szolgálták ki. Ezért nem az akkori, részben propagandisztikus céllal készült megállapításokat kellene ismételtetni, hanem a legújabb kutatási eredményekre figyelve kellene újragondolni az első világháború utáni történelmünket, mindenekelőtt a háborús vereségtől a trianoni békediktátumig tartó időszakot. E kérdéskör kapcsán nem lehet figyelmen kívül hagyni Jászi Oszkár, Németh László és Bibó István korszakos jelentőségű munkásságát. Az ő megállapításaikra is alapozva lehetne megfogalmazni egy valóban korszerű nemzeti gondolatot. Ezt az igényt azonban a ma divatos elvárásoktól nagyon nagy távolság választja el. Szomorú példa, hogy napjaink 20. századi magyar irodalom oktatásában Németh Lászlónak nincs helye a tanításra kötelezően kijelölt 24 író között, miközben Herczeg Ferenc az öt legnagyobb egyikeként szerepel Ady Endre Babits Mihály Kosztolányi Dezső és József Attila társaságában.

Összefoglalva: A tények azt mutatják, hogy a háborús megpróbáltatások és vereség miatti elégedetlenség nyomán kitört őszirózsás forradalom vezetői jó irányban, az 1848-as forradalom örököseiként keresték a kibontakozást, s ez kezdetben sikerrel is járt. Az őszirózsás forradalmat és az első Magyar Köztársaságot tehát a magyar nemzeti és forradalmi hagyomány megbecsülendő részének kell tekinteni. Ugyanakkor a szinte már nemzeti hagyománnyá vált árulókereséssel kapcsolatban végre el kellene gondolkodni azon, hogy más nemzeteknek, így szomszédainknak nincsenek – vagy alig – árulóik. Tehát csak mi lennénk olyan „aljanép”, akinek a vezetői közt folyamatosan árulóba lehet botlani? Az immár szenvedélyes árulókeresés – bár akaratlanul, de – nem nemzetgyalázó tevékenység?